

ВІДГУК

офіційного опонента Плачинди Тетяни Степанівни
на дисертацію Глікман Світлани Валеріївни
**«Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв
у процесі фахової підготовки»,**

що подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження обумовлена низкою чинників. По-перше, у процесі науково-технологічного прогресу та відродження морського флоту на національному рівні, з'явилися судна нового покоління, оновилися значна частина виробничих процесів тощо. По-друге, з огляду на демократизацію та гуманізацію сучасного суспільства, основною вимогою до моряків, зокрема судноводіїв, є безпека судноплавства, про що зазначено у провідних нормативно-правових документах («Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків і несення вахти», «Міжнародний Кодекс з управління безпекою», «Конвенція з охорони людського життя на морі», «Положення про державну систему управління безпекою судноплавства» та ін.). По-третє, морські держави, серед них й Україна, ратифікували «Міжнародну Конвенцію з підготовки, дипломування моряків і несення вахти» та взяли на себе обов'язок забезпечувати якість підготовки плавскладу на рівні міжнародних стандартів. І нарешті, майбутні судноводії – це особлива група студентів, яких готують до роботи в замкненому просторі, до відповідальності за долі людей, суден, цінних вантажів, та після періоду навчання, до вирішення завдання судноводія при самотійному несенні вахти на судні та виконання обов'язків помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судна на рівні експлуатації.

Посилюють актуальність теми дослідження й виявлені здобувачем суперечності у сфері підготовки майбутніх судноводіїв.

Таким чином, актуальність теми, необхідність розв'язання проблеми формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, виявлені у цій царині суперечності, недостатня розробленість проблеми на теоретико-методичному рівні та затребуваність практикою відповідних фахівців морської галузі свідчать про доцільність її дослідження.

Варто наголосити, що наукова розвідка авторки безпосередньо пов'язана з тематичним планом Бердянського державного педагогічного університету в межах комплексної теми кафедри професійної педагогіки та методики професійного навчання «Підготовка майбутніх фахівців у ракурсі інноваційних тенденцій розвитку сучасної професійної освіти», що затверджена вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 10 від 04.05.2012 р.).

Аналіз структури дисертаційної роботи дає змогу дійти висновку про її логічну впорядкованість і ґрунтовність. С. В. Глікман запропонувала науковий апарат, де коректно сформулювала мету, окреслила завдання,

визначила об'єкт і предмет дослідницького пошуку. Наукові результати рецензованої роботи верифіковані завдяки використанню комплексу методів дослідження, дібраних відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, що засвідчує усвідомлення автором сутності проблеми та можливих шляхів її теоретичного й практичного розв'язання.

Наукова новизна дисертації не становить сумнівів, оскільки Світлана Валеріївна вперше розробила й експериментально перевірила модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, яка функціонує завдяки низці організаційно-педагогічних умов; визначила та конкретизувала структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв; уточнила зміст ключової дефініції «професійні якості майбутніх судноводіїв», критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв.

На увагу заслуговує практичне значення одержаних результатів, яке полягає в тому, що здобувачкою розроблено й упроваджено в процес фахової підготовки майбутніх судноводіїв ресурсне забезпечення, яке містить міждисциплінарний тренінг із дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном»), програму особистісного професійного зростання, а також програму авторського курсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв».

Заслуговує на схвалення широка апробація наукових результатів, що висвітлені в 11 наукових публікаціях автора (з них 8 – одноосібних), з яких: 6 – відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 стаття в зарубіжному науковому виданні та 2 статті у вітчизняному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз); 3 – апробаційного характеру; 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Дисертаційна робота С. В. Глікман чітко структурована, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 247 найменувань (з них 21 – іноземними мовами), та 6 додатків на 70 сторінках.

Зміст першого розділу *«Теоретичні основи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки»* логічно розпочинається з теоретичного обґрунтування понятійного апарату й дослідницького поля розвитку задекларованої проблеми. Авторка проаналізувала погляди науковців щодо ключових дефініцій дисертаційної роботи, а саме: «підготовка», «професія», «професійна підготовка», «фахова підготовка», «майбутній судноводій», «професійна підготовка майбутніх судноводіїв».

Вивчивши особливості професійної підготовки майбутніх морських офіцерів, спираючись на Національну рамку кваліфікації, галузеві стандарти вищої морської освіти та документи Міжнародної морської організації, Глікман Світлана Валеріївна проаналізувала групи загальних фахових,

спеціальних фахових компетентностей і результати навчання майбутніх судноводіїв. Це надало змогу здобувачці об'єктивно та змістовно визначити сутність поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв», яке трактується як комплекс характеристик (соціологічних, когнітологічних, психологічних, синергетичних, ноетичних, етичних), які мають відповідати вимогам професії «фахівець морського транспорту» та сприяти її успішному оволодінню в умовах дуальності професійної діяльності «людина-техніка» та «людина-людина».

Варто акцентувати увагу на запропонованій авторкою структурі професійних якостей майбутніх судноводіїв, що складається з ієрархічно підпорядкованих підструктур відповідно до психолого-педагогічного та методологічного підходів: зовнішня підструктура включає шість груп професійно важливих якостей, серед яких соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні; внутрішня підструктура – це складові кожної з груп професійно важливих якостей. Ці групи в єдності відображають провідні функції професійної діяльності майбутніх судноводіїв: пізнавально-планувальну, організаційно-виконавську та самоосвітню.

Грунтовний аналіз наукових студій щодо методологічних підходів в освітньому процесі, дозволив С. В. Глікман виокремити низку методологічних підходів до формування професійних якостей майбутніх судноводіїв, а саме – системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний і ресурсний, – що сприяють реалізації ідей гуманізації та демократизації фахової підготовки фахівців морської галузі.

Другий розділ *«Обґрунтування моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки»* характеризує зв'язок професійних якостей майбутніх судноводіїв з їх професійною діяльністю. Авторкою потлумачено поняття «готовність» до професійної діяльності», як цілісне утворення, що характеризується психофізіологічною, емоційно-вольовою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її включення в діяльність певної спрямованості.

До неспростовних переваг роботи слід віднести зроблену здобувачкою ґрунтовну характеристику критеріїв, показників і рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв відповідно до передбачуваних професійних дій та реакцій, що відображено у таблиці 2.2 на стор. 77. Також, у розділі представлені результати констатувального експерименту, який засвідчив, що наявна система професійної підготовки є недостатньо ефективною з точки зору формування професійних якостей майбутніх судноводіїв як невід'ємної складової їхньої професійної компетентності.

Представлена у роботі авторська модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв є цілісною, динамічною та відкритою системою взаємопов'язаних елементів, яка включає такі складники: мету, завдання, принципи, підходи, зміст дисциплін, форми, методи та засоби навчання, критерії, рівні, результат та організаційно-педагогічні умови як

наскрізний компонент, що входить у тісний взаємозв'язок з усіма складниками.

На схвалення заслугує також запропонована представлена таблицею 2.4 (стор. 94) методика реалізації організаційно-педагогічних умов формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, які корелюють між собою та означеними критеріями.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки»* представлено результати педагогічного експерименту, що був проведений з метою перевірки та підтвердження теоретичних положень і робочої гіпотези дослідження.

Світланою Валеріївною докладно описано методи дослідження (самооцінки, анкетування, тестування, аналізу конкретних ситуацій та результатів міждисциплінарних тренінгів), застосовані під час констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту та методики проведення педагогічного експерименту.

Дослідницько-експериментальну роботу організовано в період із 2013 р. по 2017 р. на базі профільних закладів вищої освіти України: Національний університет «Одеська морська академія», Національний університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Для проведення педагогічного експерименту було сформовано експериментальну та контрольну групи курсантів, які охопили у загальній кількості 289 осіб зі спеціальності «Річковий та морський та транспорт» (146 осіб у КГ і 143 – в ЕГ). Репрезентативність груп була доведена математичними методами дослідження.

Порівняння результатів констатувального й формувального етапів дослідницько-експериментальної роботи засвідчує, що після впровадження в освітній процес запропонованої авторкою моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у курсантів ЕГ відбулося суттєве підвищення рівня сформованості професійних якостей, на відміну від курсантів КГ, що своєю чергою надало змогу Світлані Валеріївні висновити про дієвість запропонованої моделі.

Доповнюють і конкретизують зміст дисертації додатки. Здобувачкою чітко й переконливо сформульовано загальні висновки, базовані на результатах дослідження, що відображають його суть. Отже, вважаємо, що сформульовані в дисертації завдання реалізовані.

Отримані результати дослідження можуть бути використані в системі фахової підготовки майбутніх фахівців морської галузі у закладах вищої морської освіти.

Автореферат дисертації повністю відтворює її зміст і структуру, уможлиблює чітке уявлення про особливості проведеного наукового пошуку та його результати.

Наголошуючи на високому науково-теоретичному рівні та практичній значущості роботи Глікман Світлани Валеріївни, водночас прагнучи

принциповості й вимогливості, вважаємо за доцільне висловити окремі міркування критичного та рекомендаційного характеру, що виникли в процесі рецензування дисертації.

1. Актуальність дослідження посилило б представлення статистики щодо морських інцидентів та катастроф, пов'язаних із людським чинником, зокрема спричинених недостатньо сформованими професійними якостями судноводіїв.

2. У підрозділах 1.1 та 1.2 Глікман Світланою Валеріївною наведено зроблений ґрунтовний аналіз праць науковців щодо ключових дефініцій і структури професійних якостей фахівців, проте здобувачка обмежилася лише констатацією ідей науковців, не обґрунтувавши власне бачення тих чи тих поглядів.

3. Нам імпонує запропонована здобувачкою структура професійних якостей майбутніх судноводіїв, що представлена соціологічними, когнітологічними, психологічними, синергетичними, ноетичними, етичними характеристиками. Проте, потребують пояснення залишені поза увагою дослідниці психофізіологічні якості на кшталт: емоційна стійкість, здатність приймати рішення і діяти в дефіциті часу, стійкість і розподіл уваги, вестибулярна стійкість тощо, хоча, в той же час, Світлана Валеріївна у своєму визначенні «готовність» (стор. 66) зазначає важливість психофізіологічних якостей.

4. На стор. 77 дисертації представлена таблиця 2.2, яка вміщує обґрунтовані характеристики критеріїв, показників і рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв, але потребує більш точного роз'яснення щодо комунікативних здібностей, зокрема – обґрунтування їх одночасного включення і до когнітивного, і до діяльнісно-поведінкового критерію, та пояснення, як саме дисертанткою була проведена диференціація щодо даної характеристики.

5. На стор. 79 представлені результати константувального експерименту щодо сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв та у третьому розділі наведені дані педагогічного експерименту. Здобувачкою зроблене вичерпне пояснення щодо методики діагностики професійних якостей судноводіїв за мотиваційним (стор. 139-142 та Додаток Ж), діяльнісно-поведінковим (Додаток Д), когнітивним (стор. 142-143) та рефлексивним (стор. 142-149) критеріями. На наш погляд, дисертація значно виграла б, як би у додатках більш детально були розкриті зміст та алгоритм діагностики професійних якостей судноводіїв за когнітивним критерієм.

6. У п. 2.3 здобувачкою схарактеризовано форми та методи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, які, на наш погляд, не варто було виокремлювати, зважаючи на те, що вони є складником докладно описаної моделі у п. 2.2 та дещо переобтяжують текст загальновідомою інформацією. Натомість, варто було б зосередитися на описі задекларованого у дисертаційній роботі авторського

спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв» та методики впровадження організаційно-педагогічних умов.

7. В якості побажання рекомендуємо опублікувати окремим виданням з метою більш широкої апробації для використання як викладачами, так і курсантами закладів вищої освіти, які готують фахівців для морської галузі.

Водночас висловлені зауваження не є принциповими й не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи. Дослідження, автореферат, авторські статті виконані на достатньому науково-теоретичному й методичному рівні, містять різноплановий і ретельно опрацьований новий матеріал. Такі факти спонукають до загального висновку: дисертація Світлани Валеріївни Глікман «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» за науковим рівнем і новизною поставлених завдань, обґрунтованістю основних положень, практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2013 року № 567 (зі змінами), що дає підстави для присудження Глікман Світлані Валеріївни наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри професійної педагогіки
та соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Т. С. Плачинда

Підпис **Т. С. Плачинди** засвідчую:

заступник начальника Льотної академії
Національного авіаційного університету
з навчальної, науково-методичної
та виховної роботи

А. В. Залевський